

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Кафедра загальної та соціальної психології

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор з науково-педагогічної і
навчальної роботи та рекрутації,
проф. Заврилюк С. В.
Загальний відділ
15.03.2017
Черезня 2017 р.

ПСИХОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ

ПРОГРАМА
нормативної навчальної дисципліни

підготовки ОС «Бакалавр»
галузь знань 0301 Соціально-політичні науки
напрямок підготовки 6.030102 «Психологія»,
6.030103 «Практична психологія»

Луцьк 2017

Програма навчальної дисципліни «**Психологія управління**» підготовки бакалавра за галуззю знань 0301 «Соціально-політичні науки» за напрямом підготовки 6.030102 «Психологія», 6.030103 «Практична психологія».

”24”січня 2017р.- 10 с.

Розробник: Л.Я.Малімон, кандидат психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної та соціальної психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Рецензенти:

Курінчук Л.С., кандидат психологічних наук, заступник директора – керівник навчально-організаційного відділу державного закладу післядипломної освіти «Волинський обласний центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій»

Власюк Д. П., кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної та соціальної психології СХУ ім. Лесі Українки.

Програма навчальної дисципліни затверджена на засіданні кафедри загальної та соціальної психології
протокол № 9 від 25 січня 2017 р.-

Завідувач
кафедри:

(Засекіна Л.В.)

Програма навчальної дисципліни
схвалена науково-методичною комісією факультету психології
протокол № 7 від 01 березня 2017 р.

Голова науково-методичної
комісії факультету (інституту)

(Іванашко О.С.)

Програма навчальної дисципліни
схвалена науково-методичною радою університету

протокол № 6 від 15 03. 2017 р.

Вступ

Програма навчальної дисципліни «**Психологія управління**» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалавра за галуззю знань 0301 «Соціально-політичні науки» за напрямом підготовки 6.030102 «Психологія», 6.030103 «Практична психологія».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є комплекс спеціальних знань, що стосуються психологічних аспектів явища управління, функціонування систем управління в різноманітних організаціях, психологічних основ менеджменту з урахуванням відповідних новітніх досягнень сучасної психологічної науки. Психологічна підготовка у цій сфері знань є особливо актуальною на нинішньому етапі розвитку українського суспільства з огляду на непростий процес ринкових перетворень, що вимагає науково обґрунтованої та якісно побудованої системи управління організацією, що, як засвідчила уся світова практика, є однією з найголовніших складових успіху економічно розвинутих країн.

Міждисциплінарні зв'язки: курс є автономним, проте базується на таких курсах, як «Загальна психологія», «Соціальна психологія», «Психологія праці».

Програма навчальної дисципліни складається з таких **змістових модулів**:

1. Загальні засади та історія розвитку психології управління. Особистість у психології управління.
2. Соціально-психологічні особливості управління.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Психологія управління» є формування та розвиток у студентів сучасного системного психологічного мислення щодо змісту та особливостей психологічних аспектів управлінської діяльності.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Психологія управління» є:

- 1) сформуванню у студентів чітку, струнку систему уявлень про психологічну сторону управлінської діяльності, сучасні психологічні теорії управління, про психологічну основу функціонування організацій;
- 2) забезпечити розуміння студентами принципів відмінностей між поняттями «управління», «менеджмент», «вплив», «лідерство», «керівництво»;
- 3) виробити у студентів вміння здійснювати психологічну діагностику соціально-психологічного клімату, стилів управлінської діяльності керівника, стану міжособистісних та ділових комунікацій в управлінських системах;
- 4) озброїти студентів вміннями та засобами активного позитивного психологічного впливу на різноманітні аспекти життєдіяльності різних систем управління;
- 5) навчити студентів застосовувати сучасні напрацювання у сфері конфліктології, психології мотивації, психології стресу; відповідні знання з психологічних основ групової взаємодії в управлінській діяльності.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

- зміст та психологічні особливості управління і менеджменту;
- психологічні характеристики явищ влади, лідерства та керівництва;
- структуру та основні складові психологічної готовності керівника до управління;

- особливості різних стилів керівництва та їх ефективність;
- соціально-професійні ролі керівників та особливості їх професійної деформації;
- методи та способи здійснення управлінського впливу;
- етапи та умови ефективного прийняття керівниками управлінських рішень;
- особливості діяльності керівника в ситуаціях конфлікту, стресу; при впровадженні нововведень, веденні переговорів тощо;
- психологічні умови забезпечення позитивної мотивації керівника та працівників;
- шляхи формування сприятливого соціально-психологічного клімату організації;
- психологічні основи ефективної комунікативної взаємодії керівників та працівників організації.

вміти:

- використовувати психологічні підходи, теорії та закономірності управління для аналізу конкретних управлінських ситуацій;
- використовувати різні методи діагностичної, експертної, прогнозуючої роботи для вивчення та аналізу психологічних проблем управління;
- здійснювати тренінгову, психокорекційну та консультативну роботу у процесі надання психологічної допомоги керівникам та персоналу організації.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 120 годин / 4 кредити ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Загальні засади та історія розвитку психології управління.

Особистість у психології управління

Тема 1. Предмет і методологічні основи психології управління

Предмет і завдання психології управління. Зв'язок психології управління з іншими галузями психології. Структура, функції та основні категорії психології управління. Методи сучасної психології управління

Тема 2. Історія та сучасний стан розвитку психології управління

Зародження ідей психології управління в надрах філософії та соціології. Психологічний аналіз європейської школи менеджменту. Психологічний аналіз американської школи менеджменту. Психологічний аналіз теорії та практики японського менеджменту. Зміст та структура сучасної системи управління.

Тема 3. Проблема організаційної влади у психології

Феномен влади у психології. Загальна класифікація джерел влади. Тактичні прийоми у використанні влади. Аналіз деструктивного підкорення в організаційно-психологічному контексті.

Тема 4. Проблема лідерства та керівництва у психології управління

Поняття лідерства та керівництва у психології. Структурні теорії лідерства. Поведінковий підхід у дослідженнях лідерства. Ситуаційний підхід у дослідженнях лідерства. Нормативна модель лідерства.

Тема 5. Особистість керівника у психології управління

Керівник як об'єкт психологічного дослідження. Психологія впливу керівника на підлеглих як прояв його влади та авторитету в управлінні. Регресивний розвиток керівника та причини неуспішного керівництва. Гендерні особливості менеджменту.

Тема 6. Психологічні основи прийняття управлінських рішень

Природа, сутність та класифікація рішень у сфері управління. Фактори, які впливають на процес прийняття управлінських рішень. Вимоги до прийняття управлінських рішень. Колегіальний підхід до прийняття управлінських рішень.

Змістовий модуль II. Соціально-психологічні особливості управління

Тема 7. Мотивація і стимулювання керівника та персоналу організації

Мотиви і потреби працівників організації. Змістовні теорії трудової мотивації. Процесуальні теорії трудової мотивації. Програми і методи стимулювання діяльності працівників.

Тема 8. Проблема «професійного вигорання» менеджерів та персоналу організації

Психологічні особливості стресогенних факторів управлінської діяльності. Синдром «професійного вигорання» та його взаємозв'язок з професійним стресом. Структура синдрому «професійного вигорання» та можливих його проявів у менеджерів та персоналу організації. Профілактика і подолання синдрому «професійного вигорання» в організаціях.

Тема 9. Особливості спілкування (комунікації) в організації

Загальна характеристика спілкування в організації, його структура. Система організаційного спілкування. Профілактика та подолання комунікативних бар'єрів в організації. Комунікативний потенціал особистості керівника. Етнокультурні та етнопсихологічні особливості ділового спілкування.

Тема 10. Конфлікти в управлінні організацією

Конфлікти в організації, їх типи та причини виникнення. Структура та динаміка конфліктів в організаціях. Техніки і технології управління конфліктами. Особистісні та групові особливості перебігу організаційного конфлікту.

Тема 11. Управління інноваціями в організації

Психологічний зміст поняття «інноваційна діяльність». Соціально-психологічні фактори забезпечення успішного впровадження інновацій. Психологічні бар'єри при впровадженні нововведень та їх подолання.

Тема 12. Імідж керівника та організації

Імідж керівника та його складові. Імідж організації та чинники його формування. Принципи створення та етапи формування іміджу керівника та організації.

3. Форма підсумкового контролю успішності навчання: Іспит.

4. Методи та засоби діагностики успішності навчання. Усне опитування, письмові роботи, контрольні роботи, самостійні роботи, виконання ІНДЗ, тестові завдання, іспит.

5. Список джерел:

1. Акулов В. Б. Теория организации : учебн. пособ. / В. Б. Акулов, М. Н. Рудаков. – Петрозаводск: ПетрГУ, 2002. – 431 с.
2. Алексеев А. Деловое администрирование на практике: Инструментарий руководителя / А. Алексеев, В. Пигалов. – М.: Технологическая школа бизнеса, 1994. – 144с.
3. Балабанова Л. В. Управління персоналом : навч. посіб. / Л. В. Балабанова, О. В. Сардак ; М-во освіти і науки України, Донец. держ. ун-т економіки і торгівлі ім. М. І. Туган-Барановського, Каф. маркетинг. менедж. – К. : Професіонал, 2006. – 510 с.
4. Бандурка А. М. Психология управления / А. М. Бандурка, С. П. Бочарова, Е. В. Землянская. - Харьков: Фортуна-пресс, 1998. - 464 с.
5. Белановский С. А. Метод фокус-групп / С. А. Белановский. - М.: Изд-во Магистр, 1998. - 272 с.
6. Бизюков П. В. Служба управления персоналом: функции, типология, модели / П. В. Бизюков // Социологические исследования. – 2007. – № 5. – С. 53–61.
7. Брустинов Д. М. Вплив корпоративної культури на діяльність менеджера / Д. М. Брустинов, Т. І. Калініченко // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2008. – № 1. – С. 31–33.
8. Бурлачук Л. Ф. Словарь-справочник по психологической диагностике / Л. Ф. Бурлачук, М. С. Морозов. - К.: Наук, думка, 1989. - 200 с.
9. Виноградський М. Д. Управління персоналом : навч. посіб. для студ. ВНЗ / М. Д. Виноградський, А. М. Виноградська, О. М. Шканова ; М-во освіти і науки України. – 2-е вид. – К. : Центр учб. л-ри, 2009. – 502 с.
10. Винославська О. В. Людські стосунки: Навчальний посібник / О. В. Винославська, М. П. Малигіна. - К.: КВЦ, 2001. - 2001. - 83 с.
11. Вишневіська Н. М. Організаційні аспекти вдосконалення управління персоналом організації / Н. М. Вишневіська // Вісник / [редкол.: В. В. Пастухова та ін.]. – К., 2011. – Вип. 3. – С. 14–17.
12. Власов П. К. Психология замысла организации / П. К. Власов. – Харьков : Гуманитарный центр, 2003. – 284 с.
13. Воронкова В. Г. Кадровий менеджмент : навч. посіб. / В. Г. Воронкова. – К. : Професіонал, 2004. – 192 с.
14. Воронкова В. Г. Управління людськими ресурсами: філософські засади : навч. посіб. / В. Г. Воронкова, А. Г. Беліченко, О. М. Попов ; [під ред. д.ф.н., проф. В. Г. Воронкової]. – К. : Професіонал, 2006. – 576 с.
15. Вудкок К. Раскрепощенный менеджер / К. Вудкок, Д. Френсис - М.: Дело, 1991. - 320с.
16. Гибсон Дж. Л. Организации: поведение, структура, процессы / Дж. Л. Гибсон, Д. М. Иванцевич, Д. Х. Доннелли. - 8-е изд. - М.: ИНФРА-М, 2000. - С. 238-275.
17. Горчакова В. Мифология женской карьеры / В. Горчакова // Управление персоналом. – 2003. – № 3. – С. 54–56.
18. Гривківська О. В. Проблеми мотивації праці управлінського персоналу / О. В. Гривківська, Ж. В. Соловійова // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 9. – С. 86–91.
19. Гринберг Дж. Управление стрессом / Дж. Гринберг. - 7-е изд. - СПб: Питер, 2002. - 496 с.
20. Грицай С. В. Управлінський консалтинг як ефективна форма раціонального управління організацією / С. В. Грицай // Менеджмент за умов трансформаційних інновацій: виклики, реформи, досягнення : матеріали міжнар. наук. конф., 10–12 трав. 2007 р. – Суми, 2007. – Ч. 2. – С. 164–166.

21. Гришина Н. В. Психология конфликта / Н.В. Гришина. - СПб: Питер, 2000. - 464 с.
22. Дафт Р. Л. Менеджмент / Р.Л. Дафт : Пер. с англ. - СПб: Питер, 2000. - 832 с.
23. Джоуелл Л. Индустриально-организационная психология: Учебник для вузов / Л. Джоуелл. - СПб: Питер, 2001. - 720 с.
24. Доценко Е. Л. Психология манипулирования: Феномены, механизм и защита / Е.Л. Доценко. - М.: Изд-во "Черо", 1997. - 344 с.
25. Егоршин А. П. Мотивация трудовой деятельности : учеб. пособие для студентов вузов / А. П. Егоршин. – Нижний Новгород : НИМБ, 2003. – 320 с.
26. Егоршин А. П. Управление персоналом: Учебник для вузов / А.П. Егоршин. - 3-е изд. -Н.: Новгород: НИМБ, 2001. - 720 с.
27. Емельянов С. М. Практикум по конфликтологии / С.М. Емельянов. - СПб: Изд-во "Питер", 2000. - 238 с.
28. Занковский А. Н. Организационная психология: Учеб. пособие для вузов / А.Н. Занковский. –М.: Флинта: МПСИ, 2000. - 648 с.
29. Захарчин Г. М. Концептуальні підходи до формування мотиваційної політики персоналу в сучасних умовах / Г. М. Захарчин, Н. П. Любомудрова // Вісник національного університету "Львівська політехніка" / відп. ред. Й. М. Петрович. – Л., 2011. – № 698 : Проблеми економіки та управління. – С. 163–169.
30. Зимбардо Ф. Социальное влияние / Зимбардо Ф., Ляйппе М. - СПб: Питер, 2001. -448с.
31. Ивахнов А. Прогностическая оценка мотивации при подборе сотрудников / А. Ивахнов // Менеджер по персоналу. – 2008. – № 12. – С. 30–34.
32. Исаев А. Методы оценки результатов работы и мотивация персонала / А. Исаев // Менеджмент и менеджер. – 2009. – № 4. – С. 57–62.
33. Кабаченко Т. С. Психологическое обеспечение оптимизации конфликтного взаимодействия // Психология в управлении человеческими ресурсами : учеб. пособие для студентов вузов / Т. С. Кабаченко. – СПб. [и др.], 2003. – С. 252–267.
34. Казмиренко В. П. Социальная психология организаций / В.П. Казмиренко. - К.: МЗУУП, 1993.-384с.
35. Капитанчук Ю. Б. Помощь руководителю в принятии решений: методика баласных листов // Журнал практического психолога: тематический выпуск: Организационная психология й организационное консультирование. - 2000. - № 5-6. - С. 135-137.
36. Карамушка Л. М. Дослідження особливостей психологічної готовності менеджерів освіти до взаємодії з персоналом в умовах конфлікту / Л. М. Карамушка, Т. М. Дзюба // Практична психологія та соціальна робота. – 2011. – № 9. – С. 20–28.
37. Карамушка Л. М. Психологія управління закладами середньої освіти: Монографія. - К.: Ніка-центр, 2000. - 332 с.
38. Карамушка Л. М. Психологія управління: Навч. посібник. - К.: Міленіум, 2003. - 344 с.
39. Карамушка Л. М. Використання методу фокус-групи для дослідження конкурентоздатності особистості працівників освітніх організації / Л. М. Карамушка, О. А. Філь / Актуальні проблеми психології. Том. 1.: Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія. - К.: Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України, 2002, частина 5. - С. 225-230.
40. Карамушка Л. М. Психологічні особливості прийняття управлінських рішень українськими менеджерами: результати крос-культурних досліджень / Карамушка Л. М., Чебатарьова О. А. - К.: Проблеми загальної та педагогічної психології. - 2001 - Т. 4. - Ч. 1. - С. 90-95.

41. Колесникова Т. Мотивований персонал – ключ к успеху бизнеса / Т. Колесникова // Менеджер по персоналу. – 2011. – № 4. – С. 24–30.
42. Коломінський Н. Л. Психологія менеджменту в освіті (соціально-психологічний аспект): Монографія. - К.: МАУП, 2000. - 286 с.
43. Коломінський Н. Л. Психологія педагогічного менеджменту: Навч. посібник. - К.: МАУП, 1996. - 176 с.
44. Колот А. М. Атестація керівників і спеціалістів як метод їхньої оцінки // Мотивація персоналу : підручник / А. М. Колот ; М-во освіти і науки України. – К., 2005. – С. 323–327.
45. Король О. Ф. Ефективність управлінської взаємодії в умовах організаційної діяльності / О. Ф. Король // Актуальні проблеми психології; зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. – К. : А.С.К., 2010. – Т. I. – Ч. 29. – С. 36–41.
46. Кристофер Є. Ю. Тренінг лидерства / Є. Ю. Кристофер, Л. Смит - СПб: Питер, 2001. - 320 с.
47. Крушельницька О. В. Мотивація та стимулювання персоналу організації // Управління персоналом : навч. посіб. / О. В. Крушельницька, Д. П. Мельничук ; М-во освіти і науки України. – Вид. 2-е, переробл. й допов. – К., 2005. – С. 282–302.
48. Кузьмин Й. Психотехнологии й зффективній менеджмент / Й. Кузьмин. - М.: Технологическая школа бизнеса, 1994. - 192 с.
49. Кулініч І. О. Психологічні чинники оцінювання управлінських рішень // Психологія управління : навч. посіб. / І. О. Кулініч ; М-во освіти і науки України. – К., 2008. – С. 108–129.
50. Лемберт Т. Ключові проблеми керівника. 50 перевірених способів вирішення проблем: Пер. з англ. - К.: Наукова думка, 2001. - 303 с.
51. Ложкин Г. В. Практическая психология конфликта / Ложкин Г. В., Повякель Н. Й. . - К.: МАУП, 2000. - 256 с.
52. Мескон М. Х. Основы менеджмента / М. Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури : Пер. с англ.-М.: Дело, 1992.-702с.
53. Москвичов С. Г. Мотивация: деятельность и управление / С.Г. Москвичев. - Киев-Сан-Франциско, 2003. - 492 с.
54. Ньюстром Дж., Девис К. Организационное поведение. - СПб: Питер, 2000.- С. 366-388.
55. Орбан-Лембрик Л. Е. Психологія управління: Навчальний посібник / Л.Е. Орбан-Лембрик. - Івано-Франківськ: "Плаї", 2001. - 695 с.
56. Основи психолого-управлінського консультування: Навч. посіб / За наук. ред. Л. М. Карамушки. - К.: МАУП, 2002. - 136 с.
57. О'Шонесси Дж. Теории мотивации в исследованйй организации// Организационная психология: Хрестоматия /Сост. й общая редакция Л. В. Винокурова, Й. М. Скрипюка. - СПб: Питер, 2000. - С. 214-233.
58. Павлик Н. В. Психокорекційні заходи надання психологічної допомоги особистості, що перебувала в екстремальних умовах професійної діяльності / Н. В. Павлик // Вісник національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". Філософія. Психологія. Педагогіка : [зб. наук. пр.] / М-во освіти і науки України, Нац. техн. ун-т України "Київський політехнічний інститут" ; [редкол.: Б. В. Новіков та ін.]. – К., 2008. – № 3. – С. 143–147.
59. Паркер Г. Формирование команды: Сборник упражнений для тренеров / Паркер Г., Кропш Р.. - СПб: Питер, 2002. - 160 с.
60. Пірен М. І. Конфлікти і управлінські ролі: соціально-психологічний аналіз / М.І. Пірен.- К. Вид-во УАДУ, 2000. - 200 с.

61. Почебут Л. Г. Организационная социальная психология: Учебное пособие / Л. Г. Почебут, В. А. Чикер. - СПб: Изд-во "Речь", 2000. - 298 с.
62. Практикум по психологии менеджмента и профессиональной деятельности / Под ред Г. С. Никифорова, М. А. Дмитриевой, В. М. Снеткова. -СПб: Речь, 2001.-448с.
63. Практикум по социально-психологическому тренингу. - 3-е изд., испр. и доп. / Под ред. Б. Д. Парыгина. - СПб: Изд-во В. А. Михайлова, 2000. -352с.
64. Практическая психодиагностика: методики и тесты: Учебное пособие / Ред.-сост. Д. Я. Райгородский. - Самара: Издательский дом "БАХРАХ", 1998.-672с.
65. Психогимнастика в тренинге / Под ред. Н. Ю. Хрящевой. - СПб: "Ювента", Й. Т., 1999. - 256 с.
66. Психология работы с персоналом в трудах отечественных специалистов: Хрестоматия / Сост й общ. ред. Л. В. Винокурова. - СПб: Питер, 2001. - 512с.
67. Пугачев В. П. Тесты, деловые игры, тренинги в управлении персоналом: Учебник для студентов вузов / В.П. Пугачев. - М.: Аспект Пресе, 2001. -285с.
68. Рабочая книга практического психолога: Пособие для специалистов, работающих с персоналом / Под ред А. А. Бодалева, А. А. Деркача, Д. Л. Лаптева. - М.: Изд-во Института психотерапии, 2001. - 640 с.
69. Розанова В. А. Психология управления : учеб. пособие / В. А. Розанова. - 4-е изд., перераб. и доп. - М. : Журн. "Управление персоналом", 2003. - 416 с.
70. Свенцицкий А. Л. Социальная психология управления / А.Л. Свенцицкий. - Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1986. - 176 с.
71. Советы психолога менеджеру: Учебное пособие / Под ред. М. К. Тутушкиной. - СПб ГАСУ. СПб, 1994. - 195 с.
72. Софіна Л. Робота з почуттям провини: теорія і практика / Л. Софіна // PR - менеджер. – 2007. – № 10. – С. 24–33.
73. Теория и практика управления персоналом : учеб -метод. пособие / авт -сост. Г. В. Щёкин ; Межрегион. акад. упр. персоналом. – 2-е изд., стер. – К. : МАУП, 2003. – 280 с.
74. Фишер Р., Юри У. Путь к согласию, или переговоры без поражения / Р. Фишер, У. Юри: Пер. с англ. - М.: Наука, 1992. - 158 с.
75. Харский К. Ценностное управление для бизнеса / К. Харский. – Санкт-Петербург : Политек-Сервис. – 2010. – 289 с.
76. Хміль Ф. І. Основи управлінського консультування : навч. посіб. [для студ. ВНЗ] / Ф. І. Хміль ; М-во освіти і науки України. – К. : Академвидав, 2008. – 240 с.
77. Худяков Ю. А. Новые модели управления персоналом / Ю. А. Худяков, О. И. Аюрзанаев, О. В. Серебренникова // Менеджмент и кадры: психология управления, соционика и социология. – 2006. – № 1. – С. 5–17.
78. Чалдини Р. Психология влияния / Р. Чалдини: Пер. с англ. - СПб: Питер, 2000. - 272с.
79. Чернов Ю. В. Управленческое консультирование : учеб. пособие / Ю. В. Чернов, С. В. Фомишин, А. И. Тищенко ; М-во образования и науки Украины. – К. : Кондор, 2009. – 272 с.
80. Чикер В. А. Психологическая диагностика организации и персонала. - СПб: Речь, 2003.-176с.
81. Швалб Ю. М. Практична психологія в економіці та бізнесі / Ю. М. Швалб, О. В. Данчева. - К.: Лібра, 1998.-270с.
82. Шредер Г. А. Руководить сообразно ситуации: Пер. с нем. - М.: АО "Интерэксперт", 1994. - 160 с.
83. Шубенкова Е. Управление персоналом: требования систем менеджмента качества / Е. Шубенкова // Управление персоналом. – 2004. – № 11/12. – С. 35–39.

84. Яшкина Н. В. Совершенствование методов проведения бесед – основа разрешения конфликтных ситуаций / Н. В. Яшкина // Менеджмент и кадры: психология управления, соционика и социология. – 2009. – № 8. – С. 7–15.